

СПИСАНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ГОДИНА CXXX

3/2017

Основано през 1869 г.

JOURNAL OF THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

YEAR CXXX

3/2017

Founded in 1869

СЪДЪРЖАНИЕ

24 МАЙ – ДЕН НА БЪЛГАРСКАТА ПРОСВЕТА И КУЛТУРА И НА СЛАВЯНСКАТА ПИСМЕНОСТ

Тържествено честване на Деня на българската просвета
и култура и на славянската писменост / 3

Елка Мирчева – Делото на Кирил и Методий и Бъл-
гария / 4

НАУЧЕН ДЯЛ

Митко Димитров, Радка Илева, Цанко Стефа-
нов – Синергия и конкурентоспособност на българ-
ските предприятия / 7

Росица Чобанова – Повишаването на производи-
телността на труда и ефективността на използването
на ресурсите – основен проблем / 18

Веселин Минчев – Емиграцията от България след
1989 г. – оценки и дестинации / 27

Росица Рангелова – Индустрия 4.0 и новата индус-
триална политика на ЕС / 35

Татяна Хубенова-Делисивкова – Финансовата
интеграция на България в ЕС: проблеми и перспекти-
ви за участието в Икономическия и паричен съюз / 42

Искра Христова-Балканска – Европейската дъл-
гова криза и предизвикателствата пред българската
банкова система / 51

Емил Панушев – Външноикономическата ориента-
ция на България в условията на членство в Европей-
ския съюз и участие в глобалните стойностни вери-
ги / 59

Даниела Бобева, Едуард Маринов – Пазарите в
Субсахарска Африка – възможност за диверсифика-
ция на българската външна търговия / 66

ГОДИШНИНИ И ЮБИЛЕИ

Лозан Спасов – Приноси на физиката в изследвания-
та и технологичното развитие на кварца и кварцо-

CONTENTS

MAY 24th – THE DAY OF BULGARIAN EDUCATION AND CULTURE AND OF SLAVONIC SCRIPT

Official Celebration of the Day of Bulgarian Education and
Culture, and of Slavonic Script / 3

Elka Mircheva – The Deed of Cyril and Methodius and
Bulgaria / 4

SCIENTIFIC SECTION

Mitko Dimitrov, Radka Ileva, Tsanko Stefanov –
Synergy and competitiveness of Bulgarian enterpri-
ses / 7

Rossitsa Chobanova – Increasing labour productivity
and the effectiveness of resources use – a major prob-
lem / 18

Vesselin Minchev – Emigration from Bulgaria since
1989 – estimates and destinations / 27

Rossitsa Rangelova – Industry 4.0 and the new indus-
trial policy of the European Union / 35

Tatiana Houbenova-Delisivkova – The financial in-
tegration of Bulgaria in the EU: problems and prospects
to join the Economic and Monetary Union / 42

Iskra Christova-Balkanska – European sovereign
debt crisis and the challenges to the Bulgarian banking
system / 51

Emil Panusheff – Foreign economy orientation of Bul-
garia in terms of European Union membership and par-
ticipation in global values chains / 59

Daniela Bobeva, Eduard Marinov – Sub-Saharan
Markets as an Opportunity for Diversification of Bulgar-
ian Foreign Trade / 66

ANNIVERSARIES AND JUBILEES

Lozan Spasov – Contributions of Physics in the Re-
search and Technological Development of Quartz

Даниела Бобева, Едуард Маринов

ПАЗАРИТЕ В СУБСАХАРСКА АФРИКА – ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ДИВЕРСИФИКАЦИЯ НА БЪЛГАРСКАТА ВЪНШНА ТЪРГОВИЯ

ВЪВЕДЕНИЕ

Свиването на вътрешното и на външното търсене, и бавното възстановяване на икономиките след глобалната криза насърчават изследователите да търсят нови източници на икономически растеж. Неравномерният ефект на кризата доведе до значително забавяне в повечето развити държави и най-вече в тези от ЕС, докато по-слабо развитите успяха да напреднат и разкрият значим пазарен потенциал. В търсене на ускорители на икономически растеж, разширяването на пазарите и насочването към доскоро пренебрегваните или заобикаляните като рискови могат да се окажат мощен фактор за преодоляване на бавното възстановяване. Един от тези региони е Субсахарска Африка.

Целта на статията е да се изследват потенциалът и възможностите на Субсахарска Африка за разширяване пазарите за българската икономика – тема, която през последните десетилетия не е във фокуса нито на изследователите, нито на авторите на външнотърговската политика на България. Изследва се развитието на икономическите отношения с региона, като се очертават предизвикателствата, но и разширяването на капацитета на този регион за вписване в световната икономика, от което българската икономика може да се възползва.

РАСТЯЩИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОТЕНЦИАЛ НА СУБСАХАРСКА АФРИКА

Основният потенциал за развитие на региона е населението, което е над 1 млрд. души през 2015 г., с темп на нарастване от 2,3 %, като според предвижданията през 2050 г. населението на региона ще е между 1,5 и 2 млрд. [1]. Ниската гъстота на населението – 42 души на km², сравнено със 170 в Западна Европа и 140 в Азия – дава възможност за разширяване на икономиката и подобряване на жизнения стандарт на населението. В Субсахарска Африка живее най-младото население, което е силен фактор за растящо потребление и вътрешно търсене. Средната възраст в повечето държави в Субсахарска Африка е под 20 години, сравнена с над 30 в Азия и Латинска Америка, 36 в САЩ и над 40 в Европа и Япония.

Държавите в Субсахарска Африка са сред най-бедните в света, но през последните години е един от най-бързо развиващите се региони в света. Според оценки на МВФ шест от най-бързо развиващите се икономики в света за периода 2001 – 2010 г. са разположени на юг от Сахара (Ангола – 11,1 % средногодишен ръст, Нигерия – 8,9 %, Етиопия –

Таблица 1

Основни външнотърговски индикатори на Субсахарска Африка (2015 г.)

Внос на стоки и услуги (млн. USD)	521 400
Износ на стоки и услуги (млн. USD)	467 246
Търговия със стоки (млн. USD)	665 132
Внос на стоки (млн. USD)	374 895
Внос на храни (% от вноса на стоки)	11,7
Внос на горива (% от вноса на стоки)	20,5
Внос на руди и метали (% от вноса на стоки)	2,1
Внос на преработени продукти (% от вноса на стоки)	61,8
Износ на стоки (млн. USD)	290 237
Износ на храни (% от износа на стоки)	12,8
Износ на горива (% от износа на стоки)	40,2
Износ на руди и метали (% от износа на стоки)	15,4
Износ на преработени продукти (% от износа на стоки)	28,5

Източник: WB [4].

8,4 %, Чад – 7,9 %, Мозамбик – 7,9 %, и Руанда – 7,6 %), а за 2011 – 2015 г. техният брой е седем, със средногодишен темп на растеж от 7 – 8 % (Етиопия, Мозамбик, Танзания, Конго, Гана, Замбия, Нигерия) [2]. Поради специфичната структура на икономиката на региона, концентрирана основно в добивната индустрия и производството на суровини, икономиките от Субсахарска Африка са силно чувствителни към промените в цените на световните пазари.

49-те страни от Африка, класифицирани от ООН като слабо развити [3], стават още по-зависими от суровините, като за 2015 г. суровините заемат повече от 70 % от общия износ на стоки (табл. 1).

Основните експортни стоки на континента са горивата и минералите – с 2/3 дял в износа, като около 85 % от тях са горива. Средният годишен ръст на износа на горива е най-висок (19 %), като стойността нараства над 4 пъти за периода 2003 – 2015 г. Те са и главната причина за положителното търговско салдо на континента, тъй като освен при тях от избраните стоки само при облеклата има позитивно, макар и малко като стойност изменение.

Част от страните правят опити да диверсифицират външната си търговия и да намалят зависимостта на износа си от ограничен брой суровини. Някои от тях (напр. Гана, Сенегал и Кот д'Ивоар в Западна Африка, Кения, Танзания и Зимбабве в Източна и Южна Африка) успяват да постигнат това чрез развиването на нови, нетрадиционни експортни стоки. За всички посочени държави основната износна стока вече осигурява под 1/3 от приходите от външна търговия. На практика през последното десетилетие във всички страни количеството на изнасяните стоки нараства значително, но въпреки това износът остава силно концентриран в суровини.

Субсахарска Африка е основен износител в света на злато, платина, диаманти, уран, хром, ванадий, антимон, колтан, боксит, желязна руда, мед, манган и др. През 2015 г. 25 % от вноса на Северна Америка на петрол е от Субсахарска Африка, която изпреварва Близкия изток в това отношение. Въпреки че в региона се намират едва 10 % от резервите на петрол в света, той е място за активна надпревара – не само за петрол, но и за всякакви природни ресурси между Глобалния север и Глобалния юг.

Африка предлага големи възможности за внос на обработени изделия, който е близо 2/3 от общия внос, а почти половината от него е внос на машини и оборудване. Текстилните изделия и облеклата заемат сравнително малък дял от търговията на континента.

Основните търговски потоци на субсахарските държави са силно зависими от историческите им връзки с останалия свят и особено с Европа. Близо 80 % от общия обем на търговията за периода 2003 – 2015 г. е насочен към ЕС (33 % за 2015 г.), Китай (16 %), вътрешноконтинентална търговия (10 %),

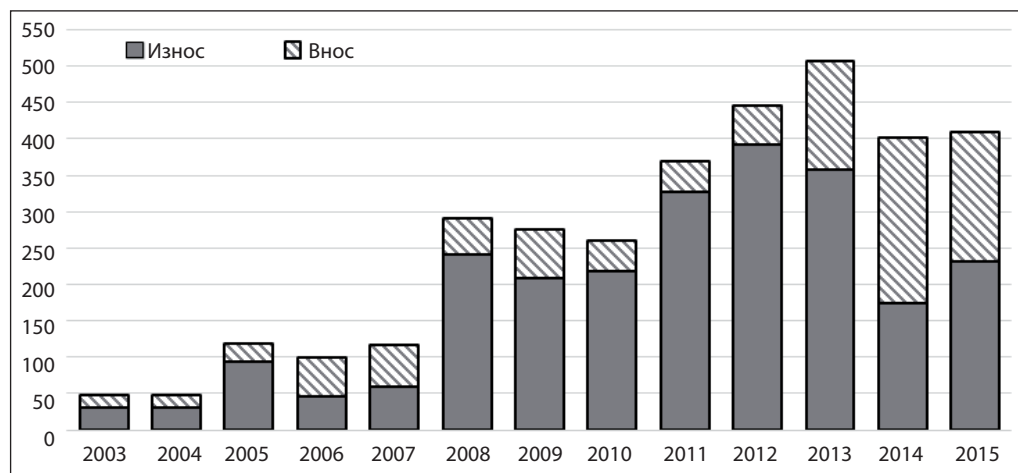
САЩ (8 %), Индия (6 %), Япония (3 %) и Русия (1 %). Основните тенденции, които се наблюдават в целия регион, са пренасочването на търговските потоци от ЕС и САЩ към Китай и Индия, макар че при почти всички държави ЕС запазва лидерското си място. Конкуренцията за достъп до пазарите на Субсахарска Африка расте и бързо растящите икономики изместват все повече традиционните партньори от пазарите в региона.

ТРАДИЦИИ И ТЕНДЕНЦИИ В ТЪРГОВСКО-ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ СЪС СУБСАХАРСКА АФРИКА

След годините на преход към пазарна икономика външноикономическите отношения на България с държавите от Африка бележат значителен спад. Докато през 1984 г. дялът на търговията със субсахарските страни заема 4,3 % от общите търговски потоци, в началото на 2003 г. той е едва 0,3 %. През последните десетилетия търговията на България е ориентирана предимно към държавите от Западна Европа (ЕС) – след 2000 г. нейният дял неизменно е над 55 % от общите ни търговски потоци, достигайки 64 % през 2015 г. Рисковете за икономиката, породени от концентрация на търговско-икономическите отношения, са изследвани в литературата. Тази теория беше категорично потвърдена от проблемите на българския износ във връзка с кризата, породени от свиването на търсенето в страните от еврозоната, в които той е концентриран [5]. Диверсификацията на външната търговия е сложен и продължителен процес, в който важна роля играят не само компаниите, но и политиките на държавите.

Общата стойност на търговските потоци между България и държавите от Субсахарска Африка през 2015 г. възлиза на 409,8 млн. евро. Недостатъчното използване на потенциалните пазари на Субсахарска Африка се демонстрира от скромното му място във търговските потоци на България – едва 0,8 % от общите и 2,3 % от извънобщностните търговски потоци на страната. През целия период от 2003 до 2015 г. преобладава износът – за 2015 г. стойността му е 233,2 млн. евро, а дялът от търговията с държави извън ЕС – 2,8 %. Вносът е значително по-малко – 177,6 млн. евро, съответно 1,9 % от извънобщностната търговия на България.

До влизането на България в ЕС (до 2007 г. вкл.) търговията със Субсахарска Африка е с относително малък обем, като вносът и износът имат сходни стойности, след което се наблюдава сериозен скок в експорта – близо 4 пъти само до 2008 г. и почти 6 пъти до 2013 г. Членството в ЕС и виският икономически растеж на страната в предкризисния период се оказват благоприятни фактори за разширяване на търговията с региона. Още един аргумент за насърчаване на търговско-икономическите отношения с тези държави е, че глобалната

Фиг. 1. Външната търговия на България със Субсахарска Африка (млн. евро)

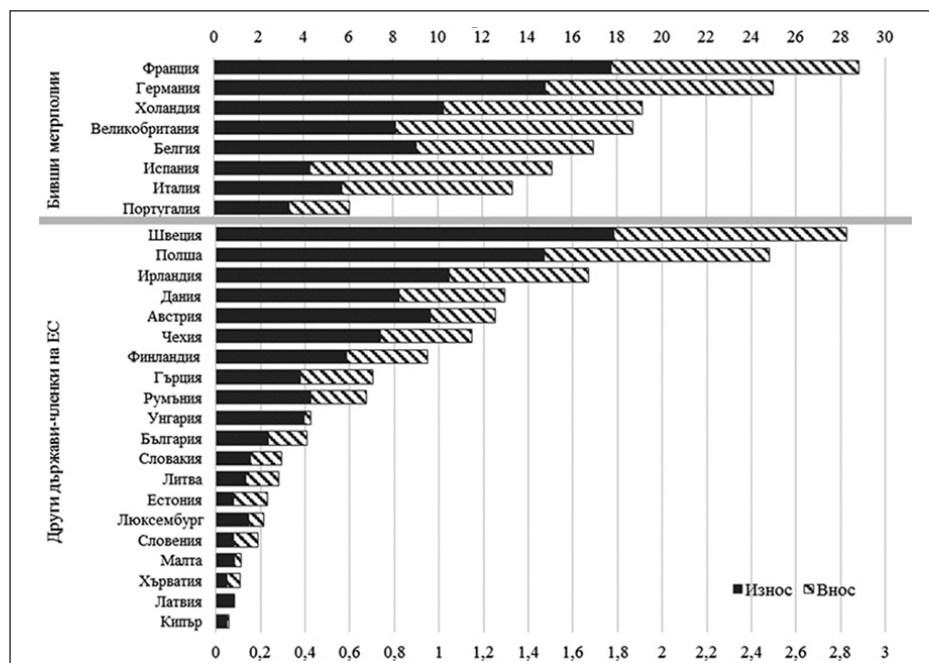
Източник: Trade Map [6].

финансова криза не оказа почти никакво негативно отражение върху взаимната търговия. През разглеждания период (с изключение на две години – 2006 и 2014) салдото на търговията на България с държавите от Субсахарска Африка е положително, а позитивната му стойност нараства над 3 пъти.

Стойността на търговията на ЕС със субсахарските страни нараства малко по-бързо, отколкото съвкупната извънобщностна търговия на Съюза. Посочената тенденция е много по-ясно изразена по отношение на вноса на ЕС от тези държави, тъй като действащите търговски преференции дават правото на безмитен внос без ограничения за

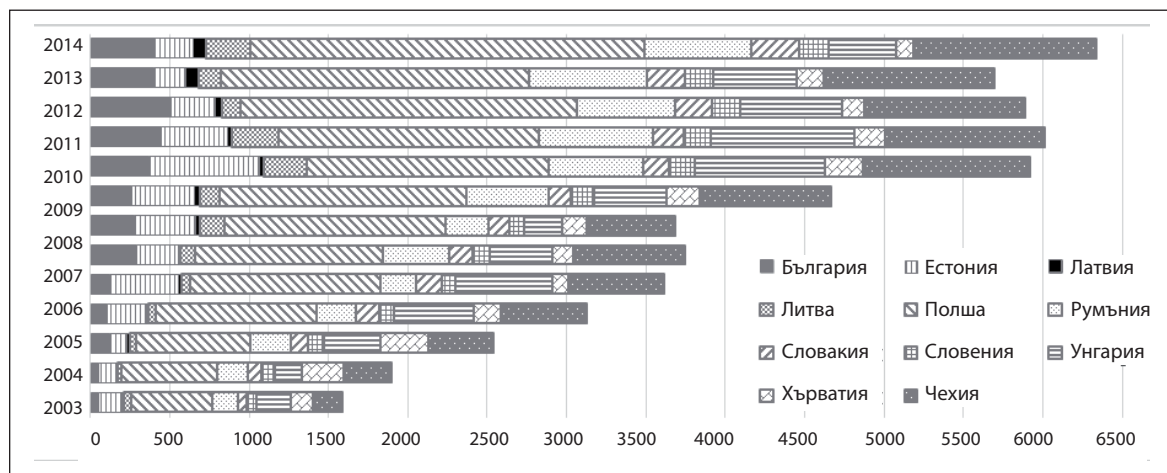
почти всички стоки от региона в ЕС. Анализът на стоквата структура на търговията на ЕС със Субсахарска Африка подчертава силната зависимост на региона от износа на суровини и от вноса на преработени стоки. Това е ясен индикатор за потенциалните възможности, които се разкриват за износ на преработени продукти в тази част на света.

България заема 19-о място сред 28-те държави – членки на ЕС, по обща стойност на търговските потоци със Субсахарска Африка (фиг. 2). България е 19-ата и в износа на ЕС за региона, като сходни стойност и дял от ЕС имат Унгария

Фиг. 2. Търговия на страните от ЕС със Субсахарска Африка (2015 г.)

Източник: Trade Map [6].

Фиг. 3. Търговия на страните от ЦИЕ със Субсахарска Африка (млн. евро)

Източник: Trade Map [6].

(0,5 %, 394 млн. евро), Гърция (0,5 %, 379 млн. евро), Словакия (0,2 %, 156 млн. евро) и Люксембург (0,2 %, 145 млн. евро). Делът на бившите метрополии е 92,4 % от целия износ на ЕС, а водещи сред останалите държави-членки са Швеция и Полша (с износ от по 1 млрд. евро). При вноса България е 18-ата, със сходен дял в ЕС и стойности с Австрия (0,4 %, 289 млн. евро), Румъния (0,3 %, 251 млн. евро), Естония (0,2 %, 151 млн. евро) и Литва (0,2 %, 145 млн. евро). Тук делът на осемте бивши метрополии е 88,2 % от общия внос на ЕС, а лидери сред останалите страни-членки отново са Швеция (1,8 млрд. евро) и Полша (1,5 млрд. евро).

Търговията на ЕС и страните от Субсахарска Африка е съсредоточена в горива (42 млрд. евро), машини (36 млрд.), храни (19 млрд.), други преработени продукти (19 млрд.) и химикали (12 млрд.). За периода 2003 – 2015 г. най-много се увеличава търговията с горива (12 % средногодишно, общо с 30 млрд. евро) и химикали (7,5 % средногодишно, общо със 7 млрд. евро).

Нарастването на търговията със Субсахарска Африка в държавите – членки на ЕС, от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) е значително по-голямо, отколкото в ЕС-28 (съответно 3,8 и 2 пъти за периода 2003 – 2013 г.). Значителният ръст се дължи до голяма степен на ниските базови обеми на търговия от 2003 г. (фиг. 3).

През 2003 – 2015 г. търговията на България със Субсахарска Африка нараства близо 7 пъти – значително по-бързо от тази на ЕС с региона. За същия период страната ни е втора сред всички членки по темп на нарастване на търговските потоци със субсахарските държави. Първа в това отношение е Латвия, при която обаче стойността на търговията е едва 85 млн. евро за 2015 г. След България се нареждат Чехия, Литва, Словакия и Полша, но при тях темповете на нарастване са почти двойно по-бавни, отколкото у нас.

В същото време обаче България недостатъчно се възползва от развитата институционална рамка на търговско-икономическите взаимоотношения между ЕС и Субсахарските държави. Споразуменията за икономическо партньорство (СИП) на ЕС имат за цел установяването на съвместими със СТО, ориентирани към икономическо развитие реципрочни търговски споразумения между Европа и нейните традиционни търговски партньори сред развиващите се страни, като същевременно имат за цел да обхванат не само търговията със стоки, но също и сферата на услугите и други области, свързани с търговията. Въпреки че към момента нито едно от петте споразумения в Африка все още не е влязло в сила, в три от тях СИП са в процес на ратификация, а по отношение на множество държави вече действат междинни СИП – Кот д'Ивоар и Гана в региона на Западна Африка, Ботсуана, Лесото, Мозамбик и Свазиленд в региона на Южноафриканската общност за развитие, Камерун, Мавриций, Сейшелските острови, Зимбабве и Мадагаскар в региона на Централна Африка, Замбия и Коморските острови в Източна и Южна Африка област и в региона на Източноафриканската общност като цяло.

ПАЗАРНИТЕ НИШИ ЗА БЪЛГАРСКИТЕ СТОКИ НА ПАЗАРИТЕ НА СУБСАХАРСКА АФРИКА

През последното десетилетие в стоквата структура на търговията на България със страните от Субсахарска Африка доминират суровините. През 2015 г. най-сериозно място заемат руди (134,6 млн. евро), следвани от какао (53,8 млн. евро), житни растения (34,9 млн. евро), животински и растителни мазнини (28,8 млн. евро), алуминий (23 млн. евро), мед и изделия от мед (16,7 млн. евро) и машини, апарати и механизми и части за тях (16,4

млн. евро). Сред другите продуктови групи, които имат по-чувствително присъствие в търговските потоци (1 – 2,5 %, 5 – 10 млн. евро) са електрически машини и апарати и електроматериали, захар и захарни изделия, хартии и картони, тютюн, текстилни артикули, кафе, чай и подправки, гипс, вар и цимент. Търговията с България заема по-съществен дял от търговските потоци на субсахарските държави единствено при рудите (малко над 1 %).

През 2015 г. четири продуктови групи продукти заемат над 70 % от целия **износ** на България за страните в Субсахарска Африка (ССА) – руди (85 млн. евро), житни растения (34,9 млн. евро), животински и растителни мазнини (29,7 млн. евро) и машини, апарати и механизми и части за тях (16,4 млн. евро). Другите основни експортни групи (с дял 1 – 4 % от общия износ за региона) са електрически машини и апарати и електроматериали (9,7 млн. евро), хартии и картони (8,9 млн. евро), текстилни артикули (5,9 млн. евро), гипс, вар и цимент (5,3 млн. евро), пластмасови и каучукови изделия (3,6 млн. евро), тютюн (3,3 млн. евро) и фармацевтични продукти (2,9 млн. евро).

Българският износ присъства, макар и с минимален дял (под 0,25 %), и в петте най-внесяни от субсахарските страни стокови групи (табл. 2). Субсахарска Африка пък има по-голямо присъствие в българския експорт при руди (17,7 %), въздухоплаване и космонавтика (15 %), животински или растителни мазнини (12 %), текстилни артикули (7,3 %), гипс, вар и цимент (5,4 %), хартии и картони (4 %), житни растения (4 %) и мелничарски продукти (2,3 %).

През 2015 г. България изнася за Субсахарска Африка общо 644 продукта, като първите 3 заемат почти 2/3, а първите 10 – над 3/4 от общата стойност на експорта. Най-голям е износът на медни руди (36 %, 84,7 млн. евро), следвани от пшеница (15 %, 34,9 млн. евро) и сурово слънчогледово масло (11,9 %, 27,8 млн. евро). Останалите стоки сред най-изнасяните 10 са крафт хартии за торби (8,9 млн. евро), употребявани облекла (5,7 млн. евро),

циментов клинкер (5,3 млн. евро), касови апарати (4,4 млн. евро), оловни акумулатори (4,1 млн. евро), цигари (3 млн. евро) и машини за обработка на информация (2,6 млн. евро). При 11 продукта стойността на износа надвишава 1 млн. евро, а при други 14 е между 0,5 и 1 млн. евро.

През 2015 г. единствен вносител на медни руди е Намибия, пшеница внасят Етиопия и Джибути, а износът на сурово слънчогледово масло е насочен почти изцяло към РЮА. Крафт хартии се изнася в РЮА, Етиопия и в по-малки количества в Кения и Ботсуана. Употребявани облекла се внасят в 23 държави, като лидери в това отношение са Бенин, Кот д'Ивоар, Нигер, Гвинея, Ангола и Камерун. България изнася циментов клинкер за Гана и Сиера Леоне, а касови апарати за Етиопия, Кения, Танзания и Руанда. Оловни акумулатори от България се внасят в 23 субсахарски държави, като главните износни дестинации са РЮА, Руанда и Нигерия. Основен вносител на цигари са Сейшелските острови, но има още 17 държави с по-ниска стойност на вноса. И при машините за обработка на информация износът е разпръснат в 23 държави от региона, като лидер е РЮА.

Субсахарските държави са основен пазар за някои от основните износни стоки за региона – отпадъци от производството на чугун, желязо или стомана (61 % от общия експорт на продукта от България е за Субсахарска Африка), циментов клинкер (46 %), медни руди (41 %), електронни изчислителни машини (32 %) и употребявани облекла (25 %). При други 16 стоки субсахарският пазар заема 10 – 25 % от износа на България, сред тях са електронни изчислителни машини, машини за обработка на информация, сурово слънчогледово масло, крафт хартии, касови апарати, оловни акумулатори.

Почти 4/5 от **вноса** на България от субсахарските държави за 2015 г. са концентрирани в четири суровинни продуктови групи – какао (53,8 млн. евро), руди (49,6 млн. евро), алуминий (20,9 млн. евро) и мед и изделия от мед (15,3 млн. евро). Ос-

Таблица 2

Основни продукти групи, внасяни от Субсахарска Африка (2015 г., млн. евро)

Продукт	Внос на ССА (общо)	Износ на България за ССА
Минерални горива, минерални масла и продукти от тяхната дестилация...	42 024	1,232
Други конфекционирани текстилни артикули...	34 668	5,917
Сол; сяр; пръст и камъни; гипс, вар и цимент	27 807	5,327
Специални стоки по комбинираната номенклатура	22 133	1,855
Остатъци от хранителната промишленост; приготвени храни за животни	10 666	1,480

Източник: Trade Map [6].

таналите групи стоки с отчетливо присъствие във вноса ни (2 – 5 %, 3 – 9 млн. евро) са захар и захарни изделия, тютюн, кафе, чай и подправки, вълна, ядивни зеленчуци, растения, корени и грудки.

Присъствието на България в износа на субсахарските държави е по-сериозно единствено при рудите (7,9%). От своя страна Субсахарска Африка има отчетливо място (2 – 5 %) във вноса на България при всички основни внасяни продукти, като при захарта и захарните изделия делът на региона е 6,8 %, а при какаото той е един от главните източници на внос (26,3 %).

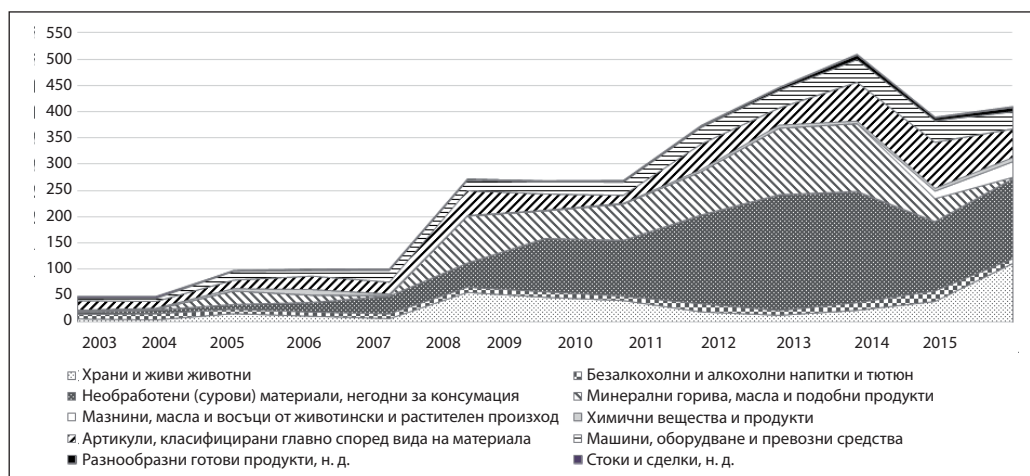
През 2015 г. България внася от Субсахарска Африка 156 продукта. И вносът, подобно на износа, е концентриран в няколко основни продукта – първите пет формират над 2/3, а първите 10 – близо 90 % от общата стойност на вноса на страната от региона. Най-внасяни са медни руди (37,2 млн. евро, от Еритрея и Танзания), какаова маса (29,4 млн. евро, от Гана и Кот д'Ивоар), несплавен алуминий (20,8 млн. евро, от Мозамбик), какаова мазнина (20,1 млн. евро, от Гана и Кот д'Ивоар) и руди на благородните метали (12,4 млн. евро, от Танзания). Другите стоки с внос на стойност между 2,5 и 9 млн. евро (1 – 5 %) са катоди от рафинирана мед, захар от захарна тръстика, медни отпадъци, сурово кафе, тютюни, фасул и щрайхгарни и камгарни косми.

През 2003 – 2015 г. настъпват значителни промени в стоковата структура на търговията (фиг. 4). Двете стокови групи, които през целия период заемат важно място в търговските потоци, са необработени материали, негодни за консумация (изкл. горивата) и артикули, класифицирани главно според вида на материала. През отделните години от разглеждания период групите машини, оборудване и превозни средства и разнообразни готови продукти поддържат относително постоянно място в търговията – съответно 7 – 10 % и 1 – 2 %, докато в относителния дял от търговските потоци на продуктите групи храни и живи животни и минерални горива, масла и подобни продукти се наблюдават резки промени като повечето от тях се дължат на появата или изчезването на конкретен продукт в износа или вноса на България за Субсахарска Африка.

С малки изключения износът на основните експортни стоки е непостоянен, като през различни години те се включват и отпадат от българския износ за субсахарските държави, и то с доста високи стойности. Показателни в това отношение са колебанията от по над 50 млн. евро през отделни години в износа на основната експортна стока – медни руди, както и внезапното появяване през 2015 г. на пшеница на стойност от 35 млн. евро. За периода 2003 – 2015 г. 21 от около 2000 стоки, изнасяни от България за субсахарските държави, имат дял от над 10 % от експорта за региона или стойност на износа, надхвърляща 10 млн. евро през някоя от годините от изследвания период.

При вноса тенденцията към силни колебания и внезапно появяване и изчезване на определени стоки от търговията със субсахарските държави е още по-ясно изразена, като единствените продукти, при които той е постоянен през целия разглеждан период, са какаова маса и тютюни. От малко над 1500 продукта, внасяни в България от Субсахарска Африка през отделни години от периода 2003 – 2015 г., само 16 стоки през определена година имат дял, надвишаващ 10 % от вноса от региона, или стойност на импорта над 10 млн. евро.

Нестабилността в структурата на търговията със субсахарските държави се дължи на липсата на трайни и устойчиви външотърговски връзки с тези страни, поради отсъствието на държавна политика за подкрепа на българските фирми на тези пазари. Това е причината и за концентрацията на износната структура в ограничен брой стоки, както и за инци-

Фиг. 4. Търговия на България със Субсахарска Африка с отделни продуктови групи за периода 2003 – 2015 г. (млн. евро)

Източник: Eurostat [7].

дентните случаи на износ на други стоки. Българският износ се отклонява от структурата на износа на ЕС за региона, който е концентриран в обработените стоки, докато в българския преобладават суровините. Търсенето на преработени стоки в региона и успехът на някои български фирми в износа им разкриват пространство за българските производители. Българските фирми не се възползват в достатъчна степен от богатството на ресурси на субсахарските страни – от тях се внася незначително количество продукти, най-вече храни и метали, като източниците на внос са много ограничени. Негативно въздействие върху вноса оказва и силно изразената тенденцията към големи колебания и внезапно появяване и изчезване на определени стоки от търговията със Субсахарска Африка.

ФАКТОРИ И ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПОЛЗВАНИЯ ПОТЕНЦИАЛ ЗА ТЪРГОВИЯ СЪС СУБСАХАРСКА АФРИКА

Анализът на търговията с региона разкрива наличието на значителни пазарни ниши и възможности за българските фирми. За да се идентифицират факторите и конкретните мерки за насърчаване на търговията, за първи път през последните 30 години беше проведено емпирично изследване [8] на компании, които вече търгуват със субсахарските страни, както и с тези които имат намерение да излязат на тези пазари. Едва 1,9 % от българските фирми са сключвали сделки с партньори от тези страни, като половината от тях имат постоянни търговски партньори, а останалите осъществяват инцидентни сделки. Около 15 % от компаниите биха проявили интерес, но нямат достатъчно информация. Това е и един от основните проблеми, че основната функция за подкрепа на външната търговия – информационната, не се изпълнява от съответните органи.

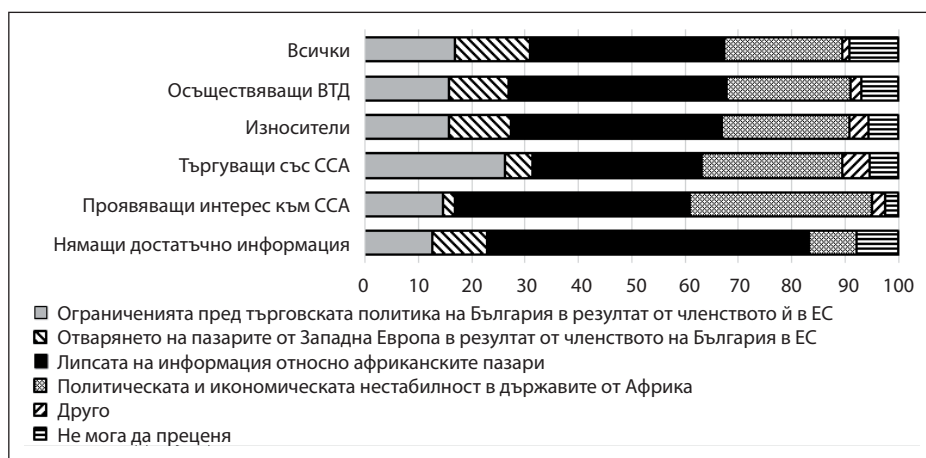
Районът е непознат, не се разкриват възможностите и спецификата на пазарите, не се предоставя информация за търсени и предлагани стоки. Над 10 % от фирмите, които не осъществяват външнотърговска дейност също проявяват интерес към търговия със Субсахарска Африка.

Изследването даде възможност да се оцени структурата на стоките, за които има български интерес за износ. Данните показват, че тази структура до голяма степен съответства на структурата на европейския износ за този регион, т.е. съответства на търсенето от страна на пазарите там. Преобладават фирмите, заети в промишлеността (42 %), следвани от други (26 %), търговия (16 %), транспорт, складиране и съобщения, строителство и селско, горско, ловно и рибно стопанство (по 5 %). Потенциал за износ има и в сектора на услугите.

Изследването разкри и друг проблем, че сред износителите основно са представени големите компании, докато при желаещите да търгуват с региона се открояват и малките и средните компании. Очевидно проблемът с информацията и възможностите на тези пазари се преодолява от големите компании, докато при по-малките това е основна пречка.

Като цяло фирмите, осъществяващи външнотърговска дейност (и особено износителите), отдават по-голямо значение на новите пазари. За значителна част от тези, търгуващи със Субсахарска Африка, проникването на нови пазари (особено извън Европа) е важно за развитието на организацията си, докато сред проявяващите интерес и нямашите достатъчно информация този дял е по-нисък.

За определяне на бъдещата политика на България по отношение на региона, наред с реалните търговски връзки и заявления интерес на българските фирми, е отчетено и мнението им по отношение на причините, довели до загубата на традиционните

Фиг. 5. Причини за загуба на пазарите в Субсахарска Африка (%)

Източник: Съставено от автора.

позиции на страната в този регион. Фирмите свързват загубата на позициите на България в региона с последиците от членството на страната в ЕС, нестабилността на региона, но най-вече с липсата на достатъчно информация (фиг. 5).

При всички групи респонденти именно липсата на информация относно африканските пазари е водещата причина за загуба на традиционните пазари на България в Африка с около 40 %, като (очаквано) делът е малко по-нисък (30 %) при търгуващите с региона, за които се предполага, че имат повече информация, и е значително по-висок (60 %) при онези, които биха проявили интерес, но нямат достатъчно информация. Този недостатък би могъл да бъде преодолян сравнително лесно (и евтино) при провеждането на правилна информационна и комуникационна политика от страна както на българската държава, така и на заинтересованите от търговия с български фирми държави от Субсахарска Африка.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Още от началото на прехода към пазарна икономика регионът на Субсахарска Африка се игнорира от политиката по външната търговия. Закриват се търговски представителства, губят се пазарни позиции, като това до голяма степен е свързано и с negliжиране на политическите контакти с тези страни. Търговско-икономическите отношения се изразяват в изолирани инициативи, недостатъчни за реализиране на огромния търговски потенциал.

За повишаването на възможностите за търговия, особено по отношение на износа, допринася новата договорна база на ЕС – споразуменията за икономическо партньорство, при които наред с търговските преференции за тези държави за достъп до пазара на страните – членки на ЕС, те трябва да осигурят реципрочен достъп до своите собствени пазари за компании и стоки от Съюза.

Растящият потенциал на Субсахарска Африка, добрата правно-институционална рамка, изградена от споразуменията на ЕС, както и значителният интерес на българските фирми да търгуват точно в областите, в които има търсене, са всичко от което има нужда, за да се реализира ефективна външнотърговска политика от страна на държавата. Тази политика трябва да се изразява най-вече в предоставянето на информационни услуги на износителите и амбициозни и постоянни действия за налагане на българските стоки на тези пазари. Оценявайки рисковия характер на тези пазари, прилагането на финансови инструменти за минимизиране на риска е важен фактор за насърчване на компаниите, които проникват на нови пазари и осъществяват важния процес на диверсифициране на българската външна търговия, толкова необходим след уроците от кризата.

Благодарности: Статията е изготвена в рамките на проект „Възможности и перспективи пред външнотърговските отношения на България с държавите от Субсахарска Африка“. Авторите изказват благодарност към „Програмата за подпомагане на младите учени в БАН“.

ЛИТЕРАТУРА

1. UN. 2015. *World Population Prospects – 2015 Revision*, дост. на <https://esa.un.org/unpd/wpp/>, последно посетен на 2.01.2017.
2. International Monetary Fund. 2016. *World Economic Outlook: Subdued Demand: Symptoms and Remedies*. Washington, October.
3. UN Committee for Development Policy. 2016. List of Least Developed Countries (as of May 2016), available at http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/ldc/ldc_list.pdf
4. World Bank, *World Development Indicators*, дост. на <http://databank.worldbank.org/data>, последно посетен на 1.02.2016.
5. Институт за икономически изследвания при БАН. 2016. *Годишен доклад 2016. Икономическо развитие и политики в България: Оценки и очаквания*. София, Горекс Прес. ISBN 978-954-616-260-1.
6. Trade Map, ITC calculations based on UN COMTRADE Statistics, дост. на <http://www.trademap.org/>, последно посетен на 1.02.2016.
7. Eurostat, EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995), дост. на <http://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/data/database>, последно посетен на 1.02.2017.
8. Национално представително проучване на българския бизнес в рамките на проект BG051 PO001-3.3.06-0053/13.08.2013 „Повишаване качеството на образованието и на научните изследвания в областта на бизнес инженерството за изграждане на икономика, основана на знанието (иновациите) и финансите“, проведено през 2015 г. сред 1000 фирми.

Daniela Bobeva, Eduard Marinov

SUB-SAHARAN MARKETS AS AN OPPORTUNITY FOR DIVERSIFICATION OF BULGARIAN INTERNATIONAL TRADE

(Summary)

The article aims at disclosing the potential of Sub-Saharan Africa as a possible market for the diversification of Bulgarian international trade. It firstly presents the region of Sub-Saharan Africa from an economic perspective. Then it summarizes the trends in Bulgaria's trade relations with the countries of Sub-Saharan Africa, analyzing trade dynamics for the period 2003-2015 and Bulgaria's place within the EU. The competitive niches of Bulgarian products are presented based

on a study on the commodity structure of trade. Finally the article discusses the results of an empirical study of the attitudes of Bulgarian business towards trade relations with Sub-Saharan Africa to identify some of the causes for the unutilized trade potential.

Keywords: Sub-Saharan Africa, international trade, trade partners, diversification, competitive niches

JEL: F14, F50, N77

Адрес на авторите:

Доц. д-р Даниела Бобева
Гл. ас. д-р Едуард Маринов
1040 София

Ул. „Аксаков“ № 3
Секция „Международна икономика“
Институт за икономически изследвания
при БАН

НОВИ КНИГИ

НОВИ КНИГИ

НОВИ КНИГИ
